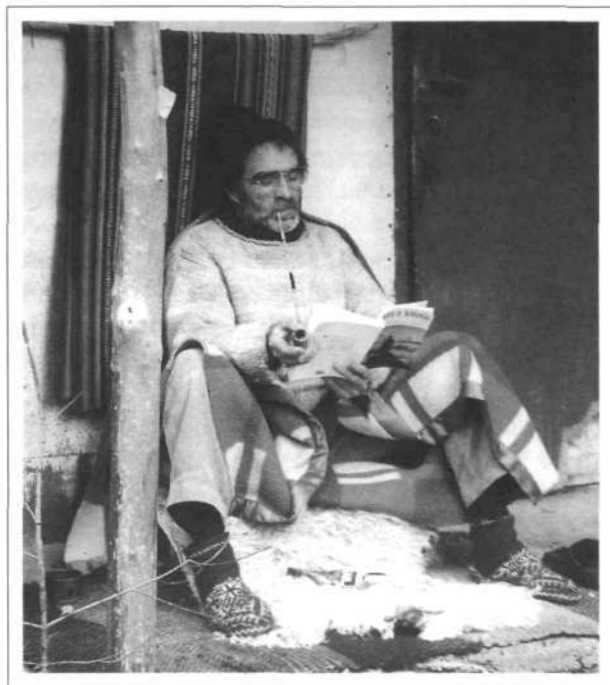

Vlado Šav se je rodil leta 1945 v Sv. Križu pri Trstu. Diplomiral je na AGRFT v Ljubljani, podiplomske specializacije je opravljal na inštitutu Grotowskega in dveh tujih univerzitetnih oddelkih za dramsko terapijo. Četrto stoletja se v delavnicah in performansih dejavno ukvarja z vprašanji *izkustvenega* ozaveščanja in duhovnosti. Izdal je roman *Žeja* (Lipa), zbirki pesmi v samozaložbi (*Stopinje v molku*, *Popotovanje*) ter zbirko misli *Samorodnice*. Končuje troje knjig: o drugačnem svetu, ki mu ga je nekoč odprlo prgišče gob (v angleščini), razmišljanja iz zapuščenih krajev ter knjigo esejev o Grotowskem in možnostih nove obrednosti. Ukvarja se tudi z zaščito narave in oživljanjem družbenega in kulturnega življenja na Koprskem. Njegov resnični dom je gornja dolina Dragonje, kjer živi z nekaj živalmi in občasnimi prijatelji (in še občasnejšimi prijateljicami).

VLADO ŠAV

Tudi jaz sem bil tu

Spoznal sem Sylvio.

S prijatelji je prišla v Dragonjo iz Münchna. Biologinja nekaj pred petdesetimi, bi dejal. Takoj sva se pričela ogledovati pozorneje, kot je v navadi med neznanci. Tako privlačno se smeje, nonšalantno hodi ali lupi krompir, tako mirno deluje in prodorno gleda. Ko sva šla drug mimo drugega čez dvorišni travnik, sta se najini dlani samodejno tlesnili. Obnaša se drugače od ostalih. Rada sama leži pod orehom, z laktjo čez obraz, ali sedi v zložljivem platnenem sedežu brez nog, s hrbtom proti veseli družbi, zagledana v daljavo. Pri tem pa ni odljudna, prej jo v drugačnost vodi samozadostna zrelost.

Njen mir in pozornost me spomnita na neke druge, globlje čase, tu ali ob morju, o čemer sem pogosto pisal, v tistem živel. Povedati moram, da sem te čase drugje: v "spreminjanju koprskе družbe" in zaščiti neke oblegane doline. Ne, da to ni potrebno – toda ali je kak razlog, ki opravičuje prekinitve zveze z lastnimi in sveta globinami? Z nekimi dejavnostmi, s "prakso duše", kajti zgolj lepe namere in prepričanja so v duhovnosti malo vredni. Zdaj se, recimo, spušča sonce k hribom pred morjem, lise žarkov bledijo na hladečem se kamenju pod *pergolo*, žuželke požušnjavajo bolj zateglo, spušča se pokoj, ravnesje toplote in hladu, svetlobe in teme, tisti mehki mediteranski predvečer, ko ti roke kar obležijo ob tipkah računalnika, če si tu v kamniti Istri, ali ob skodelici kapučina, če si na Campu San Stefano v Benetkah.

Sylvia was here.

Neslišna je zjutraj prijezdila na moji Šari iz doline, postavna Germanka z ruto okrog vratu in trakom v laseh s prvimi sivimi prameni. Kot zraščena s konjem se je še zapodila proti Laborju, dokler sem jaz pripravljal čaj. Potem sva sedla in se dolgo pogovarjala – o naju, o najinem delu, o načrtih. Z njo je vse

tako naravno: priti, govoriti, se objeti, oditi ... Vse bolj cenim preudarnost in neposrednost odrasle ženske.

Pa tako sva si v vsem podobna. Še nihče ni, kot ona, že po dveh stavkih dojel bistva mojih seminarjev. To mi je dalo misliti o splošnem vprašanju razumevanja, o danes tako popularnem "prenašanju informacij". Bolj kot kdaj koli se zavedam, da bistvo komuniciranja ni toliko v sporočilu kakor v vnaprejšnji uglašenosti "oddajne in sprejemne antene". To je očitno v vsakem poučevanju. Ali, na primer, v intervjujih. Če s spraševalcem nista na istih valovih, se tvoje pojasnjevanje vedno bolj zapleta, včasih že do medsebojne agresivnosti, in kar se rodi iz vsega, je prav kilavo zмене, ki vrešči nekaj, kar ni nikomur všeč ali prav. Vse drugače je z duševnim sorodnikom. Iz tebe izvabi zadeve, ki jih nisi povedal še nikomur, in tvoje razumevanje samega sebe in lastnega dela se obogati.

Govoril sem ji o tišini Cresa in jezdenju po kamniti Čičariji, o lomu valov v čereh in zatišnih kotanjah s sabo v spalni vreči in konjih zgoraj, hrustajočih bičevnato travo v mesečini ... Skratka, *osvajal sem jo*, kot pritiče zrelemu moškemu, ki mu v žilah še zabutajo gejziri, kot bi pesniško rekli temu psihofizičnemu fenomenu, imenovanemu gon po nasprotnem spolu. Vendar tako daleč od živalske sle, kar boleče predaleč. Človek, ki je še blizu primarni spolni potrebi, ne izbira veliko. Moški tam na zapuščenih robovih Istre, na primer, se ženijo z vsem, kar nosi krilo, zna delati in ni prestaro. Pri meni pa ... skoraj ni, da bi govoril.

Moja ženska naj bi bila inteligentna, privlačna, občutljiva, izkušena, globoka, praktična ... Ko tako čudo srečaš in se ga razveseliš, kajpada naletiš tudi na *manjše ovire*, ki se jim v Sylvijinem primeru pravi soprog in troje otrok. Ja, dečko, kaj si pa mislil? Da bo tako lep in bogat človek sedel kje pol stoletja kar sam in te čakal? Zadeve so pa lahko tudi tako preproste, kot mi jih je suho pojasnila znanka psihologinja: "V tvojih letih je med ženskami vse več vdov, pa se bo sčasoma našla tudi kakšna živahna intelektualka zate." Sčasoma, torej. A kaj, ko tudi meni "sčasoma" otekata življenje in moč ... Bom mar žensko, ki mi bo "sčasoma" prekrizala pot, lahko še zgolj blagoslovil? No, kakšni dve desetletji bomo še gotovo poskočni, naše stare istrsko-kraške korenine v žilah pijejo globoko in rodijo dolgo, če nam bo le cestovje neskončnih naključij še odpiralo pota po belem svetu.

Pripravljen bodi, to je vse.

In upanje se je naslednji dan izpolnilo. Ne z njo, čvrsto jahalko, *silvio*, hčerko germanskega gozda. Ne, moja draga je nepričakovano prišla z naših vzhodnih ravníc, z zemljatih bregov težke, počasne reke, ob kateri sem preživel otroštvo. Davna simpatija, zdaj mlada vdova, kot mi je bilo namenjeno. Kar prišla je, me objela in zapredla v dvojni kokon ljubezni, kjer zdaj vre in se pretaka preobrazba najiníh življenj. Prežema me sla po novem, staro življenje se lušči kot od znoja in prahu skrepenela srajca. Iz dneva v dan se odpirajo nove možnosti, znano in utečeno se lomi pred počasnim plazom odprte bodočnosti. Notranjost me prijetno

boli od valečih se kamnov, s katerimi naj bi sezidal novo hišo, nov dom. Tako lepo in hudo mi je.

Se je izpolnilo upanje?

Stoječe jezero trajne in varne sreče je iluzija. Po drugi strani je cinično priseganje na goli boj za obstanek človekova duhovna smrt. Združitev obojega je resničnost, je živo življenje; kupa s krvjo ljubezni in krvaveče kopje nenehnega boja na njej; orehovo jedro in lupina; pajek, ki se na enem listu ljubi in na drugem bori za življenje, srnjak v gozdu, svoboden in obenem nenehno oprezujoč za lovцем. Ne misli, dragi prijatelj, da so se zadeve bistveno spremenile, ker ti ni treba več nositi meča za pasom, kot pred petsto leti! Zdaj ko te ščiti policija, evidentira urad za državljanstvo in usmerja reka vzgojnih, reklamnih, političnih, podjetniških in upravnih institucij, zdaj šele si v življenjski nevarnosti! Ne v telesnem smislu (v kolikor te čas ni vrgel v vedno prežečo diktaturo), tvoje telo je mehko, zaščiteno in zasičeno. Ne, v nevarnosti je življenje tvoje duše, tvoja samobitnost, tvoje samostojno stanje sredi sveta in njegovo zrenje. Tvoje pitje iz njegovih globin. Nasilje in smrt so dandanes prefinjeni, skriti, neopazni. Praznina življenja je do zadnjih koticov natlačena s hrupno, bleščečo šaro vsakdanjosti – a njena temeljna votlost je bobneča kot grom, ko obsediš kje sam v tišini, sam pred samim sabo ali ko ti izhlapeva poslednja minuta v beli postelji med stekleničkami zdravil in znanimi obrazi, ki se kadijo v meglo ...

Upaj in veruj.

Kot je hrepenela in pričakovala mokroto neba ta presušena dolina vsa dva pomladna meseca. Nato je prišla *ljubezen*: sveži veter jo je naznanil in zamolkli grom za hribi objavil: zašumeli so bregovi v slasti in odprlo se je nebo – prišel je Veliki Dež, dolgi poljub iz višin, moker in topel je drsel čez dolino, poljubil vsako bilko in grmič, v nebo odrpte roke dreves, prežgane bele skale rečnega dna in uboge, upajoče, upajoče zaplate postanih vodíc in drobnega življenja v njih ...

Vse to se je zgodilo konec junija, v sredini in na višku leta dva tisoč. Konec suše v nekem človeku in neki dolini, presvežitev, prepojitev z vodami, ki prinašajo življenje. Če se ne bi zgodilo zdaj, bi reka do jeseni umrla. In kaj bi bilo s človekom? Ne, on se ne bi presušil, on bi še čakal in upal. Kjer se usnje pretrga in železo počí, kjer žival klecne in obnemore, tam gre človek naprej. V človeku je moč duha, ki jekleni telo. Ne zlorablaj te sile, ne uniči je po tisočernih potočkih želja, koristi, užitkov, nebržnosti ...

Tako mi je rekla draga, svečenica Zemlje: potegni svoje vode vase, sedi ob svoje globoko in bistro podzemno jezero, miruj v svežini moči in čakaj. Razkrilo se ti bo, kje in kdaj bo treba odvaliti skalo in spustiti bistro, hladno vodo v sončni svet, za pitje in vzpodbudo žejnim. Na koncu se zgodi, kar se mora zgoditi, uresniči se na videz topoumni, v resnici pa ključni izrek tiste krevljaste, režeče se istrske babure: "*Kar ma beat, buo!*" In pri vsem na koncu presenečen spoznaš, da je imelo svoj smisel, svoje potrebno mesto in čas v tvojem življenju.

Tako novo, potovati v dvoje.

Mimo trajekta počasi drsijo strme obale Albanije. Ta kraj je tako divji in pust, da me je kar zamikalo iti tja. Skozi daljnogled opazujem nepristopna pobočja, padajoča v morje, položne kamnite rte, pusta obrežja z vrstami nizkih zgradb, najbrž slovitih albanskih bunkerjev. Gore brez drevja in trave, še koza ne bi tu preživela. Zdaj razumem siromaštvo teh ljudi in njihovo krčevito prilagajanje in pridnost, ko se pri nas z bureki in slaščicami naseljujejo v slednjo vas.

Piha jugo. Začel je že včeraj popoldne, ko smo pluli mimo Pule. Ladja je takrat bežala pred fronto oblakov, valečih se od beneških ravnin. Vse do noči je nad nami visel črn mrč, od katerega je drobno pršelo, z belim robom, odprtim na še jasno jadransko nebo. In mi smo brzeli tja. Hiti, hiti, barka, in nas obvaruj žalobnih deževij severa!

In tako se je tudi zgodilo: jugo je ustavil napredovanje oblakov, mi pa smo spodaj zdrsnili pod jasno jadransko nebo. In tu daleč spodaj je zdaj sonce, sonce v vetru, so divje skalnate obale pred nami in dva ležalnika drug blizu drugega na palubi, z dvema bitjema, piščima vsak v svoj dnevnik. In, *en plus et surtout*, ki se imata zelo, zelo rada. *Kaj bi hotel še več?*

Kasno popoldne plujemo ob Lefkasu. Kmalu zavijemo okoli rta in prvič v življenju bom videl Itako. "*Enkrat da videl bi še v dalji vsaj Itako rodno!*" je tožil Odisej. Hrepenenje po Domu. (Samotne bele pečine Lefkasa strmoglavljajo v modrino – nekatere obale so nepristopne.)

Ljuba, ki je prej spala v mojem rdečem anoraku vsa blede kot mrtva kraljična, je odprla oči v moje, da je bilo, kot da se je prekrizalo dvoje sabelj in me je zaskelilo v prsih, živo, od sreče, kot človeka prešine redkokdaj. Zdaj ji tanki, nežni prstki spet letijo s pisalom po papirju – najbrž spet piše pesem. Ljubim jo, kot še nisem nobene – in ona mene. Šibim se pod sladkim bremenom sreče kot pod ogromno košaro zrelega grozdja. Naj zavre, dozori in steče vino te ljubezni po najinih žilah, po svetu! Pijva, jaz in ti, pijva brez strahu ta rdeči studenec! Ljubim te, in življenje teče voljno kot bistra voda ob gredlju te barke, čvrsto namerjene k svojemu cilju.

Široko zavijamo okoli rta in potem, končno!, na desni Itaka. Gledam ta davni otok, vtok nekega mita in željo resničnega človeka. Gledam njegove temne gozdnate gore, kjer je Odiseju merjasec razparal meče, gledam prijazne, rodovitne obale, v katerih se je po desetletjih bojov in tavanj pasel vročinskih oči. Po zalivih je bonaca, ribiči lagodno premikajo lakti z nevidnimi vrvicami po negibnih čolnih. Tu si bil torej doma, Odisej, v to valujoče gričevje sredi negibnega morja te je vleklo srce. Prijazen in obenem divji otok, temen in odprt, kot je bila tvoja narava, stari junak. Gotovo si ga večkrat objadral, saj je bil tvoje imetje. Še zdaj je ponekod videti terase njiv vse do obale. Mehkoba v prekrivajočih se, temnih obrisih gora, v odtenkih od modro sivega do črnega.

In potem mesto Itaka na dnu dolgega, zavetrnega zaliva med vanj padajočimi pobočji. Z zemljo objeta voda, morsko gnezdo, varen dom, nekaj, kar te spremlja

skozi vse kraje in doživetja sveta kot nekaj edino zares tvojega, kot mene moja zatišna istrska dolina. Vidim Odiseja, kako se od vznemirjenja suhih ust bliža znanim hišam, širi nozdrvi k dimu suhljadi z domačega ognjišča, znanemu vonju pečenega prašička, vendar pritajeno in previdno, kot star, prekaljen, brazgotinast volk. Kajti dom si bo treba šele priboriti.

Sedim nad palačo Atridov v Mikenah.

Nihče mi nikoli ni povedal o čudovitosti razgleda z vrha mesta. Na levi vidiš v daljavi zaliv pred Argosom, vse naokrog venec peloponeških gora, v tem krogu pa ogromno plodno ravnico. Predstavljaš si Agamemnona, kako se razgleduje od tu gori in si mrmra: "Vse to je moje, jaz sem kralj te pokrajine!" Prvi evropski kralji, moč, posedovanje – to se takrat in tu začena.

In ob tem seveda boj za oblast. Ajgist, Klitajmnestra, nova zveza, novo posedovanje v odsotnosti patriarha. Tu razumeš njeno stisko, ko je nekega jutra po desetih letih odsotnosti zagledala v zalivu pristajanje moževih ladij. "Kaj zdaj, Ajgist? Bo konec najine sreče, tega imetja, teh širokih razgledov?" In obupna odločitev: Ne, ubijva ga. Vidiš kraljico, kje in kako hiti skozi Levja vrata možu naproti, da bi je kdo ne prehitel z verolomno novico, kako ga pelje skozi špalir vznemirjenih meščanov v palačo vrhu hriba, v kopalnico, kar mož seveda komaj čaka, in potem vdor Ajgista z mečem v roki in ubodi in kriki umirajočega leva in zgroženi pogled Klitajmnestre na vratih. In potem je na vrsti nagla smrt prerokinje Kasandre, moževe priležnice. Začutiš strašno osuplost in bes Agamemnonovih vojščakov, ki so po vsem prestanem namesto počastitve postavljeni pred zaprisego strahopetnemu morilcu njihovega vodje, grenkobo uklonitve, saj jih že čakajo žene in otroci ... In Elektra, z željnimi očmi zroča po ravnici za bratom, in pritajeni Orestov prihod (ne vidi te lepe pokrajine, v očeh ima le vprašanje: ubiti mater ali ne). In potem materina prošnja za življenje in neusmiljen poteg meča in konec krvave zgodbe.

In potem pritavajo sem turisti, stikajoči med skalami in zidovi za bog ve čem, lahkoten italijanski klepet in občudujoče nemško godrnjanje "kaj je kje bilo". *Info na info*, medtem ko jim beži edino, kar je od vsega še ostalo: veliki prostor sveta in v njem mala človeška razmerja neke davne družbe, ki je znala čudežno zlagati kamnite klade, si pripeljati vodo in se udomačiti v tem zavarovanem skalnem gnezdu pod previsnimi stenami.

Elevzina.

Telesterion, prostor iniciacije v misterije, kjer me oblijejo solze. Kraj vpeljevanja v skrivnostno vednost, zadnji evropski prostor uvajanja v globljo resničnost življenja. Mystai – v skrivnost uvedeni. Poslednjič v evropski zgodovini so tu, družbeno priznani in potrjeni kot največji grški obred, ljudje vstopali po nadrazumski poti v neizrekljivo. Grško ravnotežje razuma in intuicije, modrosti in ekstaze, snovnega in duhovnega – nikoli več se to ni ponovilo na tem kontinentu, odkar je bil zadnji hierofant, petindevetdesetletni Nestorij, konec

četrtega stoletja pod krščanskim pritiskom prisiljen zaključiti misterije, še prej pa je oznanil mrak nad prihajajočo civilizacijo. Vsi veliki Grki in kasneje Rimljani so bili uvedeni v misterije in vsi so jih imeli, kljub svoji logiki, dialektiki in retoriki, od Sokrata sem, za najglobljo, odrešujočo obliko znanja.

Nikoli več se potem tako jasno v evropski družbi ne izgovori potreba po globlji, izkustveni vednosti o skriti resničnosti sveta. Konec 11. stoletja to zasije kot slutnja v zgodbi o iskanju Grala, potem v razcvetu učenja srednjeveških mistikov in v novem času v spoznavanju modrosti in duhovnih praks Vzhoda, kjer je neizrekljiva, a izkustvu včasih dostopna skrivnost bivanja ostala družbeno potrjeno jedro modrosti in življenja do danes.

In kako je zdaj s pretrgano duhovno potjo Zahoda? Kdo in kdaj bo zgradil most čez vrzel poldruga tisočletja? Prazni kamniti sedeži Telesteriona nemo zrejo v naju z dekletom, ko objeta jočeva kleče na najsvetejšem, na prostoru, kjer se je dogajala iniciacija. Teh solz ne jočem zase – žalostim se nad duhovnim samomorom Evrope, ki se je zgodil s poružitvijo tradicije uvajanja v izkustveno duhovnost, ki se je vlekla še iz paleolitika in davnih plemenskih tisočletij in dobila v Elevzini svojo urbano obliko.

Čutim, kako blizu bi mi bili ljudje, ki so sedeli po teh stopnicah, zapriseženi v molk pravkar doživetega. Otem si oči, stopim do samotnih kamnitih vrst klopi in sedem. Tako so nekoč tu sedeli ljudje po iniciaciji, pozdravljani z množico uvedenih, množico prijateljev. V prsih mi zveni neslišna prisega in na usta vznika smehljaj. Dekle v solzah kleči na istem mestu in zaprtih oči zmajuje z glavo v notranjih videnjih.

Odidem. Čez čas pride tudi prijateljica in mi pokaže dva kamna, ki ju je naključno pobrala za spomin. Prilegata se drug drugemu kot *jin in jang*. Nasmehnem se, jo poljubim in povabim na kavo. Trudna in mirna sva kot jasno nebo po nevihti.

Delfi.

V vseh grških svetih krajih so se združevali lepota narave, duhovnost, kultura in negovanje zdravega in lepega telesa. Velika večina sodobnih ljudi ima slab odnos do vsaj enega teh področij. Nekoč je bilo očitno drugače – ideal je bila človekova celovitost, zaokroženost. Holistika se nikakor ni začela z Maslowom, res pa je bilo vmes skoraj dva tisoč let odmora.

Narava. Njena mogočna prisotnost ob svetiščih nam govori o grškem zavedanju njenega osrednjega mesta v življenju. Narava kot terapija telesa, kot prostor božjega ali kot priprava in okvir za kulturno ustvarjanje.

Sedim vrh delfskega gledališča. Pod mano se lijak amfiteatra odpira v ogromni prostor delfske doline. Vrtoglavo sedenje nad razkošno praznino, Lebdenje nad modrikastim zrakom velikih vidikov. Duša širi krila, pripravljena na polet. Že tu gori sedeti je vznemirljiv dogodek. Sestopim v orkestro: prostranstvo vse naokrog. Igralec tistega časa je bil človek širjav, obdan z naravo, gorami, ožarjen s poldanskim soncem. Tako je govoril Oresta ali Elektro: pri

polni dnevni svetlobi, med drevjem, skalami in temno množico, preznojen in opihan z vetrom. Žarka luč resničnosti narave in v njej besede, ples, dejanja.

Kot je nekoč moja draga delala na seminarju v Dragonji svoj goli obred na prežganem avgustovskem travniku, s soncem, vodo in vetrom, v krogu ljudi na čistini ...

Zopet Cres v valujoči tišini.

Le da tokrat nisem sam. Prijateljica nekje pleza po obrežju ali nekaj piše v svojo beležko ali pa kje čepi z brado na lakteh in zre v ta lepi košček sveta. Vse bolj sem prepričan, da sem končno dobil pravo spremljevalko za svoje nenavadno življenje. Imeti občutek, da si sam svoj, svoboden in obenem z nekom, z njegovo živo bližino, in da je obema dobro tako – o tem sem do sedaj le sanjaril.

Ta hiša iz belega kamna, ti suhi in čvrsti zidovi Brega, ta zdravi zrak nad morjem, pečinami in gosto preprogo usnjatolistega grmičja. Tu ni kužnih kali, tu nič ne splesni. Res, tu je doma zdravje. Zdi se mi, da bi ob preprosti kmečki hrani in ribah tu človek zlahka učakal devetdeset ali še več let. Tu čas stoji, tu ni ne politike ne supermarketov, ni strašljivih oranžnih luči nad asfaltnimi križišči ne utripanja modrega svita televizorjev po satovju stolpnic. Tu ni ne cest ne elektrike.

Ostaja pa tvoja duša. (Zjutraj sva s prijateljico izvlekla mreže, v katere se je med drugim ujela tudi velika hobotnica; žilavo gomazenje ubogega stvora po dnu čolna in njegova neustavljiva sla po morju sta mi nemara priklicala primerjavo z nezavednim.) Vednost o človeški majhnosti te prav tako kakor pogled v mogočnost sveta naredi skromnega. Velike besede in košato vedenje neizogibno kažejo na majhno poznavanje resničnosti, tiste zunaj in one znotraj.

Kaj, na primer, nisem vsega to dopoldne počel, da bi odložil spopad z računalnikom na mizi! Seveda ni šlo za boj s tem uslužnim aparatom, ampak za boj s samim seboj, ki zdaj poteka na črnem polju njegove tipkovnice. Šele ko sem se začel besen norčevati iz samega sebe, se je stena nelagodja podrla in so prsti trdo zleteli po črkah. Kako vse drugače je z mojo drago in njenim pisanjem, ki ji že od prihoda na Breg kar leti na papir! Če bi bil še bolj nedorasel, bi ji kar zavidal. Kot zjutraj, ko sem jo ob jutranji pipi opazoval na čereh:

Dekle v rožnati majici sedi na rjavi čeri, moleči v morje, in piše, piše. Včasih si vrže na tilnik uporno grivo, se z vase obrnjenimi očmi zazre po daljnih obrežjih in zopet spusti miselni plaz na vihrajoče strani beležke. Morje pred njo in za njo, naokrog megličaste obale in rastoče širjenje sončevega objema nad vsem.

Zdaj je s svojo tanko majčico in nahrbtničkom privihrala od pobočij Helma, me objela, počebljala o čudovitem razgledu in odbrzela v kuhinjo pripravljat ribe, ki sva jih ujela, medtem ko sam spet zrem čez prijazno gladino pod mano proti daljni Istri, valujoče in dolgo razpotegnjeni v megličasti daljavi kot zapis iz korana: *Allahu akbar!*

Vse bolj se zavedam povezave med duhovnostjo in širokim razgledom čez svet. (Nedvomno je v polzavedni obliki prisotno tudi v našem množičnem

planinarjenju.) Dokončno me je v to prepričalo potovanje po Grčiji. Elevation, Epidaur, atenska akropola ali Delfi so najprej izjemna razgledišča po planotah, dolinah, zalivih in gorah. Tu gre za še očitno ravnotežje med veličastnim krogom narave, ki obdaja glede na čas in človekove zmožnosti prav tako veličastne kulturne, ali bolje, kultne stvaritve. Na samem začetku duhovnosti sta bila le narava in človek v njej, plemenski človek, ki v zanosu širi roke vrh gore. Potem je prišlo grško ravnotežje naravnega in človeškega in zatem umik v kultne prostore, v katedrale z na stene naslikano naravo, pa še to le kot ozadje za dogajanje med mitskimi osebami. Prišlo je do prenasajenja s pomen-skim, z upodobljenim, sezidanim, izrezbarjenim. Vernik obsedi v velikem in pogosto veličastnem duhovnem modelu, od tlaka do visokega stropa delu človekovih rok. Narava še komaj čivka izza debelih sten in poslikanih oken. In tudi zato človekova *globlja narava* po teh stavbah molči. Cerkvena stavba postane – vsaj tako sem jo od malega doživljal sam – le prostor oddiha, dobra utrdba zoper stresno vsakdanjost mestnih ulic.

Morje se pretaka v rahlem valovanju, kot da bi od juga tekla orjaška reka. Že dva dneva je Kvarner v bonaci. Sinoči je zahajajoče sonce potočilo čez gladino do najinih nog zlato preprogo, potem pa sta morje in nebo zakrvavela v nežni rdečini. Tako spokojno je bilo vse naokrog, da me je začelo skeleti v prsih. Odleglo mi je šele potem, ko sem v skalah poiskal svojo drago in so se najini prsti dotaknili z enako nežnostjo, kot je morje plalo ob čerih. Tako sva potem še dolgo sedela v molku, staknjena drug z drugim in s svetom.

Lani sem tu pisal o zlitju človeka s svetom, in to se mi je zdela nekaka dovršitev življenja. Zdaj spoznavam nekaj novega: harmonijo zlitosti s sočlovekom in naravo obenem. Z drugim človekom, kar na neki način pomeni tudi s človeštvom. Kajti ta drugi, ki je vrhu tega tudi drugega spola, je drugačen od mene, nosi s sabo svoj posebni svet, svojo človeško zgodbo, svojo kulturo. Dosti lažje se je preprosto umiriti in predati naravi, njeni primarni resničnosti, ki je njeno edino stanje. Tu je problem le v tebi, v tvoji zmožnosti predajanja lastni naravi, lastni globinski resničnosti. Ko zabrni struna tvoje narave, se že samodejno zliješ s svetom, saj si se uglasil z njegovo primarno, trajno harmonijo, spletom tonov vsega, kar je.

S sočlovekom je drugače. On ima svoja stanja, njegova temeljna narava je, kot tvoja, potopljena pod tokovi hotenj in duševnih dogajanj. Zlitje s sočlovekom in svetom *obenem* je mogoče le ob hkratni staknjenosti vaju obeh z resničnostjo, ki vaju obdaja. Ta staknjenost pa je obenem tudi človekova velika odprtost. Da v tako odprtost dovoliš vstop drugemu, je potrebno popolno zaupanje.

Prsti naglo drobnijo po napeti opni malega bobna, telo spreletava drget, široke oči drsijo po butajočem obrežju spredaj, šumečem grmovju zadaj in zvezdah med bežečimi oblaki zgoraj. Kaj hočeš povedati, hlastna govorica bobna, kaj pravi čvrsto prestopanje nog, kaj sporoča široki pogled oči? – NEKAJ JE TU NAOKROG. NEKAJ JE BLIZU. Nekaj večno budnega, prisotnega.

Prisotnost, "prezenca", ki jo tolikokrat poudarja gledališko izrazje kot temelj igralčeve umetnosti – ne gre pri tem morda za preprosto bližino tvoji globlji resničnosti: v goli stoji na odru ali v tonu, ki ga vlečeš iz violine, ali v potezi čopiča na platnu, v neustavljivem in neovrgljivem vzniku pravih besed ali zgolj v kretnji nekoga, ki ti dvigne rožo pred oči, jo požvrklja med prsti in ti s tem sporoči bistvo duhovnosti? Zvok, glas, beseda, gib, dejanje, drža – in za vsem tem *ti v tvoji dokončni človeški polnosti*, v tvoji bivanjski razgaljenosti, v krhki silovitosti duše.

Valovi se belo razlivajo v črne pazduhe čeri, v gmote, temnejše od noči, medtem ko nekdo z umolklim bobnom stoji na pečini, razkoračen in negiben kot skala med skalami in z drobnim vetričem v laseh nad širokimi očmi ...

Obala Istre, nevidna za steno dežja.

Deset tisoč kupov pen, razsejanih po sivo zelenem morju, gnanih z dolgimi valovi juga, kapljice na odprti belini beležke. Črne čeri, kot odprti gobci zveri, režeči v silne udarce valov, kljubovanje trdega kamna mehkim prsim silne morske matere, ki na koncu – čez tisoč ali deset tisoč let – vedno zmaga, izluži ostre kamnite rogove in zobovja v voljne okrogle prodnike, trkljajoče se skozi naslednja tisočletja, kopneča v drobni pesek ... Veliko, mirno dihanje večnosti, trpka radost zavedanja večnega minevanja vsega, teh skalnih gmot, te tople roke s pisalom, že malce zgubane, teh razsejanih misli, tega spomina na neko bitje, ki je gledalo ta sveti ples in se radostno tkalo vanj ...

TUDI JAZ SEM BIL TU, s temi vlažnimi, tako minljivimi očmi sem te gledal, svet, vpet v neznani načrt, neznano pot stvarstva, ki me je rodilo, ki me bo nekoč, za čas teh skal tako kmalu, spet použilo vase ...

Lepota teh vzvalovanih sivih obal v zgodnji jeseni, pod oblaki, komaj zadržujočimi dež, topli pljuski radosti v prsih, ker veš, da nekje v bližini sedi človek, ki v podobnem zanosu vse to zre, ki kot ti uživa v tvoji in sveta bližini in s tabo združuje vse te ljubezni v eno samo. Drhtenje tega blagega, krhkega in bežnega stanja, ki se mu pravi *sreča*, te izpolnitve človekovega življenja.

Tu sva, na tej živi obali, dvoje malih, skritih bitij, zročih v svet, stikajočih se z njim in med sabo z gledanjem, poslušanjem, dotikanjem, v negibni tišini. O, naj traja, naj se obnavlja, tu, drugje, med drugimi, v stoterih okoljih in okoliščinah!

"Moja naloga je biti srečna," mi je prebrala dopoldne. Tudi moja, draga, tudi vseh drugih, ko bi se le zavedali. Srečen človek je največji dar človeštvu in vsemu stvarstvu. Sreča golega bivanja v tej veliki skupnosti živega in neživega, v tem ranjenem prepletu naravnega in človeškega, v preseganju in zlitju vsega v eno samo bivanje, v sveti dogodek Gledanja, Uzretja, tega zadnjega smisla človeškega bitja v objemu Živega Sveta, ne, še več kot zretju: zlitju. Oh, molčati, umolkneti, položiti si dlan na usta in tako gledati, Gledati, GLEDATI, dokler se ne Zgodi ...

Morje vali med pečine obilje svoje moči.

Sobivanje z drago na Cresu mi, poleg novih izkušenj, odpira tudi razmišljanja, ki se ob mojih dosedanjih samotarstvih na tem otoku niso mogla porajati.

Nedavno sem, denimo, v njenem pisanju prebral citat iz Biblije, da je Bog ljubezen. Sam sem v svojih tekstih večkrat uporabil Jezusov izrek, da je Bog resnica. Ljubezen in resnica, čustveni in razumski uvid.

Svet je nekaj, kar je; tisto, kar otipljivo in vidno je, pa je med sabo v odnosih. Odnosi pa so očem nevidni, lahko jih le čutimo. Najprej je torej *percepcija* sveta, potem *razumevanje* in nato *čutenje* odnosov med njegovimi elementi. Prvo vprašanje je torej, ali svet sploh dobro vidimo, natančno in obenem celovito, ali smo mu dovolj blizu in dovolj daleč. Vendar razum ugotavlja le zveze in količine, ne pa tudi kvaliteto odnosov. Kvaliteto ugotavljamo s sposobnostjo čutenja. Vsakdo, zlasti ženske, razloči med sto površnimi in enim resničnim poljubom, čeprav so fiziološko lahko povsem enaki. Za resničnim poljubom je namreč cela oseba, za površinskim pa so le njene ustnice. Gotovo stoji za resničnim poljubom tudi konkretno in kompleksno psihofizično dejanje, ki pa je preveč zapleteno in pretežko opazno, da bi ga lahko jasno opazili, kaj šele izmerili.

Ga pa lahko intuitivno čutimo. Intuicija je neko od razuma globlje in celovitejše "razumevanje" sveta, tudi bolj primarno. Vejetno tako primarno, da ima eno nogo, kot pravimo, potopljeno v nezavedno, to veliko maternico modrosti človeštva. Intuitivno čutenje namreč ne samo ugotavlja kvaliteto odnosov v neki skupnosti, ampak zmore narediti tudi sintezo med vsemi enotami neke pojavnosti, kar je funkciji razuma nemogoče. Intuicija je torej faktor sinteze, povezovanja, "ljubezni" med enotami sveta in v končni fazi dojemanja tega kot to, kar dejansko je: velika, medsebojno konkretno povezana, živa ali natančnejše organska Enost. Čustva in intuicija so že od nekdaj "ženske" domene – mimogrede: tudi v Delfih so vedno prerokovale le ženske in tudi v Elevizini je ženska, boginja Demetra (in po njej njene svečenice) ljudi uvajala v misterije.

Problem čutenja pa je v tem, da ni natančno, da ni pojmovno izrazno in zato prenosljivo. Človek naše civilizacije se je v zadnjih petih stoletjih prepočil z znanostjo, z zahtevo po dokazih kot podlagi nekih prepričanj, čeprav po drugi strani nikakor ne sledi svojemu toliko slavljnemu razumu – vojne in ekološko samouničevanje so o tem dovolj zgovorni. Pristane tudi na nevidno, če je drugače dokazljivo in zaznavno, recimo z mikroskopom ali teleskopom.

Z večanjem vednosti od vidnega na nevidno pa si razum pripravlja tudi prestop na druga področja svoje duševnosti, v čustva in intuicijo. Ko znanstvenik v sinhrotronu ugotovi neulovljivi ples, pretakanje med materijo in energijo, ga lahko obide intuicija potopljenosti v ogromni, drhteči, smotrni čudež in čustvo ljubezni do žive realnosti, v kateri je udeležen do zadnjega vlakna. Tako znanstvenik prestopi stari znanstveni postulat, da naj bo v raziskavi neoseben, absolutno objektivni – kar, mimogrede, seveda nihče ne more biti in nikoli ni bil.

Razum je torej hladen in ljubezen je slepa. Razum analizira, jasno vidi posameznosti in ugotavlja procese v njih, obenem pa ne doumeva odnosov med delom in celoto stvarstva. Vendar je smešno in nevarno govoriti o moškem razumu in ženski čustvenosti. Dokler ne razpadejo stari kalupi o moških in ženskih duševnih lastnostih, se ne moremo razviti v celoto naših, *človekovih*

potencialov. Obenem pa se je treba zavedati naših posebnosti, po spolu in značaju, nekih nagnjenj, povezanih z biologijo in nalogami obeh spolov naše vrste. "Moški" razum in "ženska" čustva imajo staro preživetveno genezo in funkcijo.

Ženski je praviloma pomembnejše, *kaj* se dogaja, kot *zakaj*. Bolj od možnih sprememb jo zanima sedanost. Pomembna ji je predvsem toplota ljubečega doma, manj samotno iskanje raziskovalca. Ženska lahko enako kot moški spozna in ljubi enotnost vsega sveta, ji pa je, poenostavljeno povedano, docela vseeno, ali smo se ljudje razvili iz nižjih bitij ali pa prišli z drugega planeta. Moški ne more nikoli mimo vednosti in dokazov, ne more ljubiti kot ženska, brez spoznavnega potrdila razuma. Krščanstvo so antični intelektualci s posmehom zavračali, oprijeli pa so se ga njihove žene in sužnji. Oboji so bili, po mojem, prevzeti s temeljnim sporočilom ljubezni in svobode, teh prikrajšanj patriarhalne družbe, za kar so bili zlahka pripravljene pojesti vso tisto krščansko šaro o posmrtnem vstajenju "s kožo in kostmi" in podobnem. Ta nekritična, enostranska čustvenost je dala temeljni in trajni pečat krščanstvu. Dolgi boj z razumskim uvidom pa je v tej čustveni veroizpovedi v sodobnem času pripeljal do skoraj popolnega razkola med njo in visoko tehnologijo in znanostjo, ki so jo, tudi kot kompenzacijo, razvili čustveno in duhovno prikrajšani moški.

Absolutna ljubezen pripelje do kaosa in absolutni razum do skrepenitve življenja, do smrti. Krožnica čustva in premica razuma, okrogli Gral in Kopje na njem – to je človek v svoji celoti, in le če živi oboje, je lahko trajno srečen in ustvarjalen.

Ob sveči ji potem preberem svoja modrovanja. Ugovarja mojemu gledanju na ženske, jaz pa ji nagajivo oporekam, da večina napisanega zanjo res ne velja, ko ima tako fantovsko postavo in dušo. Nasmeje se mi, da naj se potem vprašam o svojih ljubezenskih nagnjenjih. Tako draživa drug drugega, dokler se ji oči ne začnejo iskriti, umolkneva in spregovoriva z drugačnim jezikom, onkraj misli in mnenj, onkraj razuma in hotenj. Morje pod hišo prisluškuje v pridržanem dihanju valov, ko se telesi in duši počasi, počasi približata in pogrezneta drug v drugega.

Stojiva naslonjena na kamnito ograjo ploščadi.

Pred piransko cerkvijo, nad ogromno ploščo morja z gorami v ozadju, se molče razgledujeva ali prijateljsko kramljava – v resnici pa se ločujeva. To je najino poslednje srečanje.

Popoldanska pokrajina je tiha, spokojna. Včasih je slišati z gladine glasove ribičev, čemeče v zaspanim racam podobni jati čolnov nekaj sto metrov od obrežja. Dolgi, temni oblaki med dvema dežjema so raztaknjeni po Slavniku in Čičariji. Morje v bonaci, kraški rob nad nejasnim satovjem Trsta, hribi in nebo, prazno in z oblaki po robovih, megličasti gozdovi in opustele njive – vse je kot čudovita razglednica. Toda ne barvna, poletna, ne, zimska, otožna, med dvema dežjema, črno-bela, ali natančneje: pahljača sivih tonov, od skoraj črne do skoraj bele.

Toda v pasu morja tik ob bregu globoko pod nama je drugače. Močan tok nosi od Fijese proti piranski panti žalostno procesijo smeti – plastične vrečke in trakove, zmleto ločje, kose stiropora in počrnele deske. Mreža je položena od

obrežja navzven, tok jo plega in zapikuje vanjo mahedrave polivinilaste ribe. Ponirek se potopi tik ob mreži in potem ga ni več na spregled. Si je zazankal plavut, ga je lakota pognala v smrt?

Od Trsta prečka zaliv velika potniška ladja. Bolj ko se bliža, jasneje postaja, da je to trajekt za Grčijo. ANEK LINES, preberem, ista ladja, ki naju je pred petimi meseci peljala v Grčijo. Molčiva in gledava ladjo, verjetno tudi njej teče skozi glavo trak spominov na najino potovanje, kamniti peloponeški hribi, mikensko zidovje, odprta dlan Epidavra, Delfi, obešeni v gorsko pobočje, in seveda ruševine Elevzine, samotna tišina srca nekdanje grške duhovnosti ... Kot ta druga in drugačna tišina zdaj tu visoko zgoraj nad negibnim morjem.

Nelagodno ji je, ne ve, kaj bi rekla. "Nasloni se malo bolj nazaj, pa tega ne boš videl," mi nazadnje predlaga. Pa se ne. Še naprej gledam vse, kar mi kažejo oči, daljavo in bližino, drsečo umazanijo in naokrog lebdečo lepoto, ladjo, ki izginja za rtom, in črne lase in bleda lica moje nekdanje drage. Tudi njen lep obraz je danes le čрно-bela fotografija.

Naslednje jutro po razhodu me v moji samotni postelji spreleti slutnja pomena prizorov prejšnjega popoldneva. Ni bil tisti čudoviti in obenem otožni razgled prispodoba najinega lepega srečanja in drugovanja, pridušene barve metafora za neizživeto, ki bi zasijalo v soncu resničnejše ljubezni, žalobni tok smeti pod nama pa prispodoba vsega nezrelega, mučnega, nevrednega, kar sva si tudi izmenjavala tiste čase?

In ladja za Grčijo, mar nama ni tiho govorila o porazu najinih videnj? Pripeljala naju je na istrsko obalo, s kamni ruševin Elevzine v torbi in prisego v srcu, da bova tu zidala novo svetišče resničnega bivanja, za naju in druge. Vse nama je bilo jasno, nestrpno sva čakala začetek dela – in potem sva se po mučnih vozlanjih razšla, pustila za sabo komaj kaj več, kar je ostalo od Elevzine, nekaj zidov, kamor zdaj vodim mlade zidarje, ki komaj vedo, kaj in kako zidati ... In tako se je zdaj ladja prazna vračala nazaj v Grčijo podrtih templjev, možnost, vizija najinega novega življenja pa se je razkadila v megličasto negibnost nad široko sivo ploščo, ki je popila in umirila že toliko viharjev.